

Jalilova Kamola Shuxratjon qizi

O'zbekiston davlat konservatoriyasi qoshidagi Botir Zokirov nomidagi

milliy estrada san'ati instituti o'qituvchisi.

Anotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda estrada san'atining shakllanish jarayoni, unga qisqa tasnif va O'zbekistonda estrada san'atiga salmoqli hissa qo'shgan ijodkorlarimiz va ansambllarimiz haqida so'z yuritilgan.*

Estrada san'ati ko'p yillardan beri jahon va o'zbek san'ati rivojiga salmoqli hissa qo'shib kelmoqda. O'zbek san'atiga estrada va milliy estradaning kirib kelish jarayoni katta boy tarixga egadir. Estrada san'ati kundan-kunga rivojlanib, o'z muxlislari sonini ko'paytirib bormoqda. Hozirgi kunda "estrada" nomi bilan yuritilayotgan musiqa namunalari tobora ko'plab tinglovchilar e'tiborini o'ziga jalb etmoqda. Bugungi kunda radio-televideniye va turli bayram tantanalari dasturlaridan keng o'rin olgan bu turdagi musiqa nafaqat yoshlarni, balki jamiyatimizning turli yoshdagi millionlab vakillari ongi va ma'naviyatiga sezilarli ta'sir o'tkaza boshladi. "Estrada san'ati" shakllanishidagi ilk jarayon, bu san'at yo'nalishini ifoda etuvchi va amaliyotda keng qo'llanila boshlangan atamalar bilan bog'liqligini e'tirof etish lozimdir.

“Estrada” (fransuzcha ESTRADA, lotincha STRATUM) atamasi aslida taxtadan pol qurish ma'nosini anglatadi. Shu bilan birga konsertlar o'tkazish uchun maxsus qurilgan sahna(joy)ni bildiradi.

O'zbekiston musiqa madaniyati ko'p yillik tarixga ega. Uning hozirgi kunda yo'nalishlari va janrlari kengayib bormoqda. Har bir san'atning o'z asosi bo'lganidek, o'zbek estradasining ham asosi professional qo'shiqchilikka asoslangan. XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab xalq orasida «estrada», “estrada konserti”, “estrada san'ati” kabi atamalar iste'molga kirib kela boshladi.

Bu Turkiston o'lkasining shaharlariga Rossiyadan gastrolga kelgan konsert guruhlarining chiqishlari bilan bog'liq edi.

XX asr boshlarida ijtimoiy-siyosiy vaziyatlar o'laroq shakllana boshlagan o'zbek estrada qo'shiqchiligini shartli ikki davrga bo'lish mumkin:

- birinchisi an'anaviy janrlar - qo'shiq, lapar, yallalar rivojlangan davr;
- ikkinchi davrda esa folklor janrlari musiqiy estrada talablari asosida

usluban qayta ishlanishi boshlangan davrdir.

XX asrning 20-30-yillarida O'zbekistonda tashkil etilgan "Ashula va raqs guruhi", "Mashshoqlar to'dasi", "Musiqiy etnografik ansambl" larning xalq ommasiga ko'rsatgan tomoshalarini «konsert», "estrada konserti" deb e'lon qilish asta-sekin odat tusiga kirdi. Shu davrdan boshlab musiqachilar ahli va xalq orasida "konsert", "Estrada", "ansambl" kabi atamalar xalq orasida ommalasha bordi. 1927-yili Ali Ardobus (Ibrohimov) Samarqand shahrida yosh havaskorlardan tuzgan "Ko'k ko'ylaklar" ansambl konsertini "estrada konserti" deb e'lon qiladi.

O'zbek estrada musiqasi shakllanishi jarayonida an'anaviy xalq musiqa na'munalari muhim zamin bo'lgan. Bunda, asosan, ularning raqsbopligi, yengil ohan-usullarda ijro etilganligi qo'l kelgan. Ayni paytda bu holat o'zbek estrada musiqasining milliylik asosini ham ta'minlovchi muhim vositalardan biri desak, to'g'ri bo'ladi.

O'zbekistonda zamonaviy milliy estrada san'atini tashkil etilishi va rivojiga Tamaraxonim (1906-1987) o'zining ulkan hissasini qo'shadi. O'zbekistonda Yevropa uslubidagi estrada san'atining turli xillari XX asming 40-yillaridan boshlab amaliyotga kirib keldi. Bu, asosan, Moskva va Leningrad shaharlarida bunyodga kelgan estrada orkestrlariga taqlid qilgan holda, rusiyzabon san'atkorlarning tashabbusi bilan respublikamizning yirik korxonalarida madaniyat saroylarida paydo bo'ldi. 1940-yil Toshkent shahrida M. Jolkov rahbarligida "Myuzik xoll" estrada jamoasi va O'zbekiston davlat filarmoniyasi tarkibida 1942-yili estrada ansambili, 1944-yili N. Zinin rahbarligida "Simfo-jaz orkestri" tuzdi. Ushbu ansamblarning ijro dasturi asosan rus kompozitorlarining qo'shiq va cholg'u musiqalaridan tuzilgan edi.

Estrada san'ati O'zbekistonda 1950-yillardan boshlab rivojlandi. Uning birinchi asoschilari Botir Zokirov va Enmark Salixovlardir.

Shu xususda o'zbek estrada ijrochiligini shakllanishida o'zining katta hissasini qo'shgan qo'shiqchi, aktyor va adabiy arbob O'zbekiston xalq artisti Botir Zokirov to'g'risida alohida to'xtalib o'tish joizdir. Botir Zokirov 1936-yiki 26-aprelda tavvalud topgan. Toshkent davlat konservatoriyasining vokal fakulteti hamda A.N.Ostrovskiy nomidagi Toshkent teatr va rassomlik san'ati institutini rejissyorlik fakultetida tahsil olgan. 1956-yilda "Yoshlik" yoshlar ansamblini tashkil etadi va tez orada shuhrat qozonadi. Xonandaning ovozini bir eshitgan odam, albatta, uning ovozini eslab qolar, qo'shiqlariga mehr qo'yar edi. Uning qalb tubidan larzaga soluvchi toza ta'sirchan allaqanday betakror, "bulbugo'yo" yumshoq ovoz tembri tinglovchi qalbiga kirib boradi va uni ta'sirlantiradi. 1957-yil Moskvada bo'lib o'tgan xalqaro yoshlar va talabalar festivalida u ilk bor "Arab tango" sini ijro etadi. Plastinkaga yozib olingan bu qo'shiq yashin tezligida dunyo bo'ylab tarqaldi va uni iqtidori san'at shinavandalari tomonidan hanuz sevib tinglab kelinadi.

Botir Zokirov O'zbekiston davlat estrada orkestrining tashkilotchilaridan biridir. O'zbek estrada san'atining rivoji uning ijodi ila boshlangan bo'lib, milliylik mavzusiga yuzlangan o'ziga hos milliy chizgililari bilan ajralib turadi. U sharq folklorini zamonaviy estrada yo'nalishlari bilan birlashtirib, musiqachilar va keng omma orasida unga bo'lgan qiziqish uyg'otilishini uddasidan chiqdi.

Shu kungacha san'atning bu yo'nalishida juda katta yutuqlarga erishildi. 1958-yili O'zteleradio qoshida estrada orkestri tashkil qilindi. Kompozitorlar Sh.Ramazanov, I.Akbarov, E.Salixov, M.Leviyev, M.Burxonov, E.Qalandarov, V.Milov va boshqalar avval xalq folklor qo'shiqlarini estrada yo'nalishiga moslashtirib, keyinchalik esa o'zlari shu yo'nalishda ijod qila boshladilar. Ularning yozgan qo'shiqlarini Botir Zokirov, Luiza Zokirova, Yunus To'rayev, Ra'no Sharipova, Muhabbat Shamayeva va boshqa xonandalar kuylab ijod etganlar. Bu paytda mualliflik qo'shiqlari bobida yetuk asarlardan biri Botir Zokirov ijrosidagi Mutal Burxonovning "Maftun bo'ldim" asari bo'ldi. Uning o'sha yillar ijro qilgan

“Go‘zal qiz”, “Arab tangosi”, “Muhabbat”, “Jayron” kabi turli millat qo‘shiqlari bugungi kun uchun ham namunaviy bo‘lib turgan yangicha ohang tizimi milliy estrada qo‘shiqchiligidagi noyob topilmalardandir. Hozirda turli uslubiy yondoshish orqali ushbu qo‘shiq ijrosiga yosh estrada qo‘shiqchilarimiz murojaat etayotganligi fikrimizni tasdiqlaydi. 70-yillarning boshlariga kelib ommaviy musiqa san'atida yangi yo‘nalish – bit-musiqa ommalasha boshlanadi. Orkestr jamoasini faoliyatini saqlagan holda Botir Zokirov va Yunus To‘rayevlar hamkorligida “Toshkent myuzik-xoll” ni tashkil topdi. Toshkent myuzik-xolli o‘z yo‘nalishida adabiy mazmun asosida, dramatik spektakllar orqali qiziqarli, rang-barang konsert dasturlarini tuzish va jamoaviy tarzda namoyish etish maqsadlarini amalga oshiradilar. Teatrlashtirilgan ssenariylar asosida konsert namoyishlarini tashkil etadilar. Eng muhimi o‘zbek estrada musiqasi ijrochiligi amaliyotida vokalcholg‘u ansambllari tuzila boshlanadi, estrada xonanda va sozandalarining yangi avlodi tarbiyalanadi. Myuzik-xoll yosh xonandalar uchun haqiqiy estrada maktabi vazifasini o‘taydi. E. Salixov, A. Kalvarskiy, E. Qalandarov, G. Xoliqov kabi kompozitorlar bu yo‘nalishda samarali ijod qiladilar. Estrada san'atida yangi guruhlar va ijrochilar avlodi shakllanadi. Buning zaminida albatta o‘zbek estrada simfonik orkestrlarining samarali faoliyati, respublikada zamonaviy estrada musiqa san'atini rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etdi. O‘zbek estrada musiqasi shakllanishi jarayonida an'anaviy xalq musiqa namunalari muhim zamin bo‘lgan. Bunda, asosan, ularning raqsboqli, yengil ohang usullarida ijro etilgani qo‘l kelgan. Ayni payta bu holat o‘zbek estrada musiqasining milliylik asosini ham ta'minlovchi muhim vositalardan biri bo‘ldi desak, mubolag‘a bo‘lmaydi.